

Det ”perfekta” samhällets sammanbrott

av Bengt-Åke Wennberg

1918 är året då vi i detta land tar det viktiga beslutet om allmän rösträtt för män och kvinnor. Sverige tar det definitiva steget in i demokratins värld och demokratins tidevarv. Sedan dess och för framtida generationer är det så att demokrati är vår viktigaste gemensamma tillgång.

Vi lever nu i en tid då väldigt mycket av våra demokratiska fundament blir ifrågasatta. Vi måste då komma ihåg att det som gör demokratin så oerhört djupt mänsklig och enligt min mening gör demokratin oöverträffad i sin mänsklighet, är att det är med demokratin som med oss människor – den är inte perfekt.

Gud nåde oss den dagen då vi tror att vi kommit på det perfekta systemet för politiskt beslutsfattande. Gud nåde oss för den dagen – för det har historien lärt oss att föreställningen om det perfekta samhällssystemet är havande med den fullständigt groteska idén om den perfekta människan och det spåret leder rakt till Gulag eller Auschwitz.

Per T Ohlsson i SVT:s program 180705 ”Länge leve demokratin”.

Vi lever just nu i ett samhälle där vi överöses av en kakafoni av budskap. Vad vi skall tycka. Vad krävs av oss som medborgare. Hur skall våra verksamheter styras och samhället administreras.

Budskapen är ofta förklädda som några enkla informationer om tillståndet i vårt samhälle. När Jonas Sjöstedt, ledare för vänsterpartiet, säger att vårt samhälle är ett skatteparadis för de rika så har detta budskap en undertext, nämligen att om vänsterpartiet bara kom till makten, eller fick större inflytande, så skulle de kunna ändra på den saken. Liknande undertexter hör vi ofta från alla partier och företagsledningar.

Jag har i mina tidigare bloggar hävdad att dessa undertexter nästan alltid bygger på – och därmed också förstärker – tankefiguren HPR. HPR skall tolkas som **H**= hierarki, **P**=paternalism och **R**= regelstyrning. H antyder att det är några få ”överställda” som skall bestämma över resten som är ”underställda”. P betyder att den ordning som de överställda anser sig både ha rätt och möjlighet att åstadkomma kommer att skapa välstånd för det stora flertalet. I P ligger också en paternalistisk underton – dvs. att ordningen genomförs av de starka och kunniga av omsorg och välvilja mot de svagare och mer okunniga. R betyder att den elit som har makten har förmåga och legitimitet att skapa regler för det beteende som gör det möjligt för det önskade tillståndet att bevaras på sikt.

När vi nu ser tillbaka på 1900-talet kan vi konstatera att det i grunden är märkligt att den doxa som bygger på HPR, kan ha sådan kraft. Många av våra erfarenheter av de senaste hundra årens händelser talar emot en demokrati som utgår från HPR, Flera åtgärder som föreslagits av våra politiker har inte visat sig hålla vad som lovas. De har istället visat sig medföra slöseri av resurser, korruption och negativa konsekvenser för många enskilda medborgare. Det verkar vara helt andra faktorer som gjort framstegen möjliga.

I det stora perspektivet har mänskligheten drabbats av stora katastrofer och lidande genom olika enväldshärskare som styrts med HPR. Den brist på rationalitet som HPR verkar leda till både i stort och smått skadar tilliten inte bara mellan människor utan också mellan medborgare och politiker och mellan ledning och medarbetare. Ändå fortsätter man att lita till HPR i hopp om att makten så småningom skall hamna hos ”den rätte” och att förnuftet skall segra.

Snowden ger oss en ledtråd till hur det har kunnat bli som det blivit och varför förvirringen och besvikelsen över våra överheter är så stor. Snowden illustrerar genom Cynefin att vi måste se på den sociala kontexten på olika

sätt. Vi kan se den som enkel, komplicerad, komplex eller kaotisk. Beroende på hur vi uppfattar den kontext vi agerar i – vare sig vi är stadshuvud, företagsledare, forskare, konsult eller ser oss som "bara medarbetare" – så måste vi enligt Snowden lära oss att använda en framework som tillräckligt väl fångar den aktuella situationens natur när vi skall analysera och hantera de praktiska frågor vi möter.

De två domänerna enkel och komplicerad i Cynefin bortser helt från kontextens komplexitet. Resonerar man enligt dessa frameworks blir åtgärder som legitimeras av HPR rimliga. I komplexa kontexter blir emellertid sådana resonemang meningslösa och åtgärderna i bästa fall bara verkningslösa. De fångar helt enkelt inte situationens sanna natur. Detta skapar problem eftersom allt fler situationer vi möter i det moderna samhället måste uppfattas som komplexa. Analyser enligt domänerna enkel och komplicerad skapar en olämplig komplexitetsreduktion. Vad som nu krävs är därför ett annat framework.

Alternativa resonemang och protester mot den doxa som bygger på HPR har formulerats av många forskare i vår tid. Jag bifogar några av dem i referenserna. Då frågor om samarbete och organisering hör till det sociologiska fältet knyter jag emellertid i min serie bloggar an till den sociologiska traditionen. Den avgörande skillnaden mellan de två tankefigurerna, den som dominerar dagens doxa och den som jag ser som mer konstruktiv att använda i det moderna samhället, är fångad av Anton Törnberg i hans avhandling "The wicked nature of social systems".

Törnberg tar upp den skillnad som finns mellan de tankefigurer som fransmannen Gabriel Tarde i slutet på 1800-talet grundade sin sociologiska forskning på, och den sociologi som hans landsman Emile Durkheim något senare lanserade. Tarde definierade samhällen som resultatet av interaktioner mellan individer. Han föreställde sig att dessa individer var för sig hade en intelligens som gjorde att de valde att koppla sig samman på ett visst sätt. Det är dessa mönster vi utifrån observerar.

I motsats till Tardes syn på dessa mönster som interaktiva skeenden så hävdade Durkheim å sin sida att individernas beteenden styrdes av den ordning som etablerats i samhället. Enligt Durkheim är det denna ordning – det vill säga den styrande elitens bestämmelser och modeller – som garanterar samhällets välstånd. Durkheims tankefigur leder till föreställningen att det är en överhet – en elit – som genom sin styrning frambringar samhället och präglar människorna. Det är då viktigt för alla att det är "rätt" elit som styr. Det vill säga den elit som förmår forma ett perfekt

samhälle och en perfekt människa. Tanken bygger också på det "naturliga urvalet" – det vill säga att den "bästa" organiseringen vinner i längden. Olika samhällen och ideologier konkurrerar med varandra och det bästa systemet vinner. Detta blir det perfekta samhället.

Tanken på det perfekta samhället leder emellertid också till föreställningen att det finns människor som per definition inte "passar in" i det samhälle som någon eller några inom överheten skapat eller tänkt ut. De som inte passar in kan ha fel hudfärg, fel kultur, fel kön, vara för rika eller för fattiga och till och med bara ha fel åsikter. Det ligger då mycket nära till hands att hävda att existensen av just dessa människor är orsaken till att vi övriga i samhället inte kommer till rätta med våra integrationsproblem. "De avvikande andra", måste då – om inte avlivas, interneras, isoleras och avvisas – så i varje fall göras maktlösa.

I min serie bloggar förkastar jag Durkheim och hävdar istället Tardes ansats. Jag gör det för att man numera även inom andra vetenskapsgrenar allt mer lutar åt uppfattningen att världen "blir till" genom samspelet mellan dess element snarare än att den styrs av eviga lagbundenheter. Om man utgår från världen som något som "blir till" så blir enligt min mening Gabriel Tardes syn på sociala skeenden mer relevant och fruktbar än Emile Durkheims.

Kanske kräver mina abstrakta resonemang om skillnaden mellan Durkheim och Tarde ett mer praktiskt exempel. Vi har försökt beskriva en Durkheimsk lösning i en video om "Henpower". I Durkheims anda vill man med "henpower" konstruera en lösning som är bra nog för alla äldreboenden och de flesta äldre. Henpower är ett försök att med hjälp av hönsuppfödning minska ångest och psykiska störningar hos de boende. Genom att i utvärderingar visa att denna organisatoriska lösning förbättrar medelvärdet så är det en lösning som man menar skall kunna spridas över landet. Det finns de som mår sämre av höns. Men det får man leva med. Då tänker man "Durkheim".

Om man istället följer Tarde så handlar det om att försöka förstå och hantera den sociala komplexitet som präglar de interaktiva mönster som man observerar i verksamheten ifråga. Genom att bidra till att en sådan förståelse skapas hos de som arbetar i verksamheten kan de berörda själva synkronisera sina insatser, formulera sin speciella samarbetsuppgift och välja ett samspel som tar hänsyn till den faktiska olikheten mellan de aktuella människorna. Hur en lösning som är förenlig med Tardes

utgångspunkter kan växa fram i ett äldreboende beskrivs i en artikel av Dorothy och Galvin Whitaker som Du återfinner i referenslistan.

Jag skall i nästa blogg illustrera hur den typ av insikter och kunskaper som är nödvändiga för att förstå en viss komplex och interaktiv kontext kan växa fram. Man kan då använda en typ av workshop som jag kallat "clearing house". En sådan workshop genomfördes redan 1947 i USA av Kurt Lewin, en judisk forskare i socialpsykologi som flytt från nazismen. I min kommande blogg skall jag beskriva principerna för upplägget och hur man kan se på det "lärande" som genererades.

Referenser

[Videon om henpower kan ses på denna länk](#)

Archer L, Hicks L, Whitaker D och Whitaker G (1994): Research Partnerships – Ways in which organisations and university-based facilitators/researchers may work together to carry out research, facilitate programme and staff development and improve quality of work and worklife. York: Social Work Research and Development Unit, Department of Social Policy and Social Work. University of York. [Kan laddas ner här.](#)

Bohm D, Peat D (1987): Science, Order and Creativity. London: Routledge.

Fleck L (1997): Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum. Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposium.

Gibbons, M et al. (1994),: The New Production of Knowledge – The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. London: Sage.

Hallerstedt G (red.) (2006): Diagnosens makt. Göteborg: Daidalos.

Kristensson P (2009): Den tjänstedominanta logiken. Innebörd och implikationer för policy. Vinnova Rapport. VR 2009:7.

Latour B (2008): Gabriel Tarde and the End of the Social.

<http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/82-TARDE-JOYCE-SOCIAL-GB.pdf>

och <https://mdm35.files.wordpress.com/2010/03/a-presentation-of-gabriel-tarde-and-the-end-of-social.pdf>

Luhmann N (1995): Social systems. Stanford: Stanford University Press.

Nordengren Christensen S ((2011): Approaching Counterfactuals in History. Oslo: Humanistiska fakulteten på Oslo Universitet.

Prigogine I (1980): From being to becoming. Time and complexity in the physical sciences. San Fransisco: W H Freeman and Company.

Runsten P, Werr A (2016): Kunskapsintegration – Om kollektiv intelligens i organisationer. Lund: Studentlitteratur AB.

Snowden D, Boone M (2007): A Leaders Framework for Decisionmaking. Harvard Business Review. November 2007, sid 69-76.

Stengers I (1997): For en demokratisering av vitenskapene. Oslo: Spartakus Forlag.

Törnberg A (2017): The wicked nature of social systems. Göteborg: Doktorsavhandling vid sociologiska institutionen på Göteborgs Universitet.

<https://www.bengtharry.me/?p=3154>